

Marijeta Rajković Iveta: *Česi u Jazveniku*

Daruvar: NIU Jednota, 2013., 128 str.

U hrvatskoj znanstvenoj javnosti odavno već nedostaje literature o nacionalnim manjinama. Ta tema, koliko god politički aktualna, vrlo je rijetko zastupljena kod istraživača. Naime, kako u Republici Hrvatskoj u mnogo slučajeva nije baš oportuno biti pripadnik nacionalne manjine, tako ni ova tema, pokraj toliko *nacionalnih*, još uvijek neobrađenih tema, nema mnogo mjesta u znanstvenim krugovima. Kada i nastaju knjige o nacionalnim manjinama, njih najčešće pišu sami pripadnici nacionalnih manjina. Koliko god takve knjige imaju svoju vrijednost, pisci tih knjiga obično su zaljubljenici u vlastiti kraj i svoje podrijetlo, u nemalo slučajeva nadobudni istraživači lokalne povijesti, ali vrlo rijetko profesionalci etnolozi i kulturni antropolozi, povjesničari ili sociolozi. Stoga, najnovija knjiga Marijete Rajković Iveta pod nazivom *Česi u Jazveniku* predstavlja iznimno vrijedan doprinos znanstvenom istraživanju manjinske zajednice Čeha, a potom i istraživanju lokalne povijesti sisačkoga kraja gdje se Jazvenik nalazi. U uvodnoj riječi redakcija naglašava da je od istraživanja koje je Rajković Iveta provela prošlo već deset godina, ali da to nije umanjilo vrijednost same studije budući da *Česi u Jazveniku* i dalje njeguju svoje vlastite običaje, jezik i identitet. U prvom dijelu knjige koji govori o samoj metodi istraživanja Rajković Iveta piše kako je njezino istraživanje zasnovano u najvećoj mjeri na metodi intervjuja, odnosno metodi usmene povijesti te kako je tijekom prve godine istraživanja ispitano osam kazivača. Potom naglašava da su korišteni i arhivski izvori što samom djelu daje posebnu vrijednost. Popisi stanovništva koje donosi Rajković Iveta pokazuju kako je selo imalo u 19. stoljeću uzlaznu demografsku putanju da bi nakon Drugoga svjetskog rata ta putanja postala silazna. Autorica govori i o doseljavanju prvih Čeha u Jazvenik, ali i o kasnijim migracijama Čeha koje prestaju tek 1948. godine kada je zabilježeno zadnje doseljenje u mjesto. Vidljivo je da je autorica prilikom toga istraživanja koristila arhiv Župnog ureda crkve Svete Marije Magdalene u Selima pod čijom je jurisdikcijom i Jazvenik, što ukazuje na multidisciplinarnost i ozbiljnost ovog mikro pristupa istraživanju nacionalnih manjina. Autorica donosi i vrlo zanimljive podatke o osnivanju udruge Češka beseda u selu te je vidljivo kako su članovima Besede postali i Česi iz okolnih naselja poput Lekenika, Grede i Stupna. Društveni dom koji je podiglo selo nije bio samo okupljalište Čeha već i svih ostalih stanovnika sela. Zanimljiva su i autoričina zapažanja o jeziku. Ona, naime, piše kako su još do polovice dvadesetog stoljeća, kada su većinu stanovnika sela predstavljali Česi, svi stanovnici sela, bili oni Hrvati ili Česi, poznavali češki jezik. Do Drugoga svjetskog rata bilo je i primjera kada su neka češka djeca slabije

poznavala hrvatski jezik pa su tek u školi postupno svladala jezik zemlje u kojoj su odrasla. U poglavlju koje se odnosi na promjenu nacionalnog identiteta autorica daje povijesni osvrt na identitetske markere. Tako se posebno bavi nacionalnošću i državljanstvom doseljenog češkog stanovništva kroz 20. stoljeće te pokazuje kako se odnos države prema Česima kao nacionalnoj manjini u Jugoslaviji u navedenom periodu mijenjao. Posebno zanimljiv osvrt autorica daje na ženidbene veze iz kojih je vidljivo na koji je način asimilacija prodrla među Čehe u Jazveniku. Isprva su stvarani etnički homogeni brakovi unutar sela Jazvenik, potom etnički heterogeni brakovi (hrvatsko-češki) unutar sela, a istovremeno s njima i homogeni brakovi unutar češke zajednice u Hrvatskoj, da bi u konačnici bili zasnivani i etnički i prostorno heterogeni brakovi (dakle brakovi i izvan Jazvenika). Autorica je posebno obradila i pojavu kroatiziranih prezimena i dvojnih (čeških i hrvatskih) imena koja također pokazuju stupanj asimilacije koja je prodrla u „češki“ Jazvenik. Potom se autorica u sljedećem poglavlju bavi kulturnim identitetom Čeha u Jazveniku te smatra da se on sastoji od nekoliko elemenata koje je sve vrlo potanko opisala i proučila: češka udruženja i građevine, neki dijelovi godišnjih običaja, neki dijelovi životnih običaja i ostale posebnosti (npr. hrana). U posebnom poglavlju Rajković Iveta obrađuje odijevanje Čeha u Jazveniku osvrćući se na odjeću, obuću, oglavlja, nakit i narodnu nošnju.

U zaključku autorica pokušava odgovoriti na pitanje jesu li češki stanovnici Jazvenika uspjeli sačuvati svoj kulturni identitet do današnjih dana i na koji su način to uspjeli. Ono što je autorica zaključila zapravo važi za svaku mikro zajednicu o kojoj velika povijest rijetko, a najčešće nikada ne piše, a ako i piše to čini tendenciozno i neobjektivno. Činjenica je da su u svakom takvom mikro sustavu najbolji čuvari imena upravo njegovi nositelji pa su tako češki stanovnici Jazvenika najbolji čuvari vlastitog identiteta i vlastite povijesti. Nikakvi arhivi ne mogu nadoknaditi ono što je Rajković Iveta dobila iz prve ruke, od samih kazivača, koji su pričali svoju povijest, a čije je priče autorica spretno uspjela povezati i na taj način stvoriti sliku o izgubljenom vremenu koju velika povijest nije stigla zabilježiti. Treba svakako naglasiti i da je knjiga popraćena i vrlo dobrim ilustrativnim materijalom te da je objavljena dvojezično (češki i hrvatski).

Ovakve pokušaje istraživanja mikro historije treba poduprijeti i poticati budući da je kod nas sve manje istraživača koji žele odlaziti na teren i ondje provoditi seriozna znanstvena istraživanja. Ovakav rad nije važan samo za lokalnu zajednicu koja može biti ponosna na činjenicu da je baš ona bila predmetom znanstvenoga istraživanja, već je on i poticaj i primjer mladim istraživačima na koji način komparirati različite metode u istraživanjima. S obzirom na kontinuirani pad broja Čeha u Jazveniku, doista je možda bio posljednji trenutak da se ova mala zajednica znanstveno istraži te da se dokumentira što više podataka o njihovoj

povijesti, jeziku, kulturi, svakodnevnom životu, jednom riječju – identitetu. Stoga djelo Rajković Ivete treba smatrati oglednim primjerom takvih mikro studija koje bi trebale u našoj znanstvenoj javnosti češće biti prisutne.

Filip Škiljan

Jasna Čapo, Caroline Hornstein Tomić i Katica Jurčević, ur.:
Didov san: Transgranična iskustva hrvatskih iseljenika

Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2014., 288 str.

Zbornik *Didov san: Transgranična iskustva hrvatskih iseljenika* samim naslovom ukazuje na snagu emocija i privrženost iseljenika prema domovini kroz transgeneracijsku perspektivu. San o povratku domovini, domu ostaje središnja preokupacija bilo onih koji su iselili, bilo onih koji žele ispuniti san svojih predaka.

U Zborniku se problematiziraju pitanja povratka iseljenika i njihovih potomaka kroz većinom etnografsku prezentaciju iseljeničkih životnih priča. Na taj su način urednice željele, kako ističu, teme hrvatskog iseljeničtva i povratništva izvući iz „sjene povijesti i pamćenja“ (10), te razbiti razmišljanja i predrasude o iseljenicima kao nacionalistima, fašistima, ustašama, ili govoriti o njima u kontekstu inferiornosti, nedemokratičnosti ili zatucanosti (11). Deset priloga u Zborniku, bilo analitičkih bilo uređivačkih, nastoji pokazati heterogenost i pluralnost hrvatske dijaspore s obzirom na uzroke, vrijeme iseljavanja, zemlje primitka i stupanj integracije, kao i različite motive povratka ili preseljenja u Hrvatsku s obzirom na sociodemografske i iseljeničko generacijske razlike.

U prilogu „Povratak kao dolazak: migracijski procesi i transnacionalni prostori“ autorice Jasna Čapo i Katica Jurčević govore o povijesno-migracijskom kontekstu hrvatskog iseljavanja. Naglašavaju kako se u istraživanju migracija danas sve više napuštaju binarni modeli analiziranja migracijskog procesa, te kako se kod istraživanja povratka kroz transnacionalnu paradigmu dovodi do preispitivanja teza o povratku kao mitu. Novija istraživanja, koje i autorice načelno prihvaćaju kao analitički model, promatraju migrante kroz transnacionalne društvene prostore koje migranti sami stvaraju između, pored ili kraj dvaju ili više domovina, društava useljenja ili iseljenja. Migracije se promatraju kao multifazan proces, unutar kojeg povratak ne čini njegovu završnu fazu već samo jednu etapu unutar migracijskog procesa. Namjera o povratku utječe, kako kažu autorice, da se život migranata odvija u “trajnoj privremenosti ili privremenoj trajnosti između dviju domovina u stalnom odvagivanju prednosti jedne i druge, pripremanju sebe i članova obitelji na život u jednoj ili u drugoj“ (23).